

6. Брикова І. В. Регіональна компонента підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / І. В. Брикова. – К., 2008. – 257 с.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія / за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
8. Кирдина С. Г. X- и Y-економіки: інституціональний аналіз / С. Г. Кирдина ; Ін-т економіки РАН. – М. : Наука, 2004. – 256 с.
9. Asheim B., Isaksen A. Location, agglomeration and innovation: Towards regional innovation system in Norway? / B. Asheim, A. Isaksen // STEP GROUP Report №13-96, Oslo, 1996. — 64 p.
10. Boschma R. Competitiveness of regions from an evolutionary perspective / R. Boschma // Regional Studies. 2004. – #38. – P. 1001-1014
11. Поручник А. М. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів / А. М. Поручник, І. В. Брикова // Міжнародна економічна політика : наук. журнал. – К. : КНЕУ, 2006. Вип.5 – С. 134–173
12. Cooke P. To construct a regional advantage from Innovation Systems First Build Policy Platforms / P. Cooke // European Planning Studies. – 2007. – #15 (2). – P. 179–194

Надійшла 05.10.2010

УДК 339.137.2+65.011

С. М. СИНИЦЯ, Л. В. ГРИНІВ

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджуються проблеми конкурентоспроможності регіонів України. Розглянуто світовий досвід дослідження конкурентоспроможності як економіки в цілому, так і регіонів зокрема.

In article problems of competitiveness of regions of Ukraine are investigated. Global experience of research of competitiveness as economy as a whole, and regions in particular is considered.

Ключові слова: конкурентоспроможність, регіон, конкурентні переваги, репозиціонування.

Вступ. Сучасні процеси економічного розвитку, такі як глобалізація, регіоналізація, формування “нової економіки”, зумовлюють підвищення ролі регіонів окремих держав в системі світового господарства. Одним з проявів глобалізації в кінці ХХ – на початку ХХІ століття є надання національним регіонам статусу самостійних, незалежних суб’єктів міжнародних конкурентних відносин. Все частіше вони аналізуються як квазіпідприємства, які активно розпоряджаються власними ресурсами для підвищення рівня конкурентоспроможності в економічній, соціальній, науково-технічній сферах з метою залучення інвестиційних коштів та висококваліфікованого працездатного населення.

Саме в даному контексті особливої актуальності набуває проблематика регіональної конкурентоспроможності, яка полягає у здатності регіону створювати, розвивати та захищати власні конкурентні переваги.

Постановка завдання. Сутність конкурентоспроможності регіонів на зовнішніх ринках з урахуванням сучасних тенденцій розвитку світового господарства і поглиблення взаємозалежності економічного зростання дозволяє розглядати її ширше, ніж звичайний процес отримання надлишку ресурсного потенціалу, оскільки конкурентоспроможність національної економіки як сукупності галузей в сучасних умовах дає комплексний ефект, комбінуючи такі фактори, як іноземний капітал, нові технології, інтеграційні можливості і вихід на світові ринки.

Ключовою проблемою регіонального розвитку є значні диспропорції соціально-економічного стану регіонів, низька конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційна діяльність. Господарство деяких регіонів сьогодні базується на одній-двох галузях, підприємства яких є сировинними або виробляють проміжну продукцію. Знижується конкурентоспроможність окремих регіонів на зовнішньому ринку: питома вага майже половини областей в загальноукраїнському експорті не перевищує одного відсотка.

Результати дослідження. Поняття конкурентних переваг і конкурентоспроможності тісно між собою пов’язані. Конкурентні переваги, що характеризують об’єкти чи суб’єкти господарювання, є факторними ознаками, а конкурентоспроможність – результуючою. Виходячи із теорії М.Портера, конкурентоспроможність є проявом системи багатьох факторів, які створюють різні конкурентні переваги залежно від конкурентного середовища [1, с. 141].

Аналіз світового досвіду останніх десятиліть дав змогу виокремити основні чинники конкурентоспроможності національної економіки: ефективна координація та співпраця між ТНК та країнами, в яких здійснюється їхня діяльність; підтримка виходу національних корпорацій на світовий економічний простір; дотримання урядом критичної межі диференціації прибутковості суб’єктів економіки всередині країни (антимонопольна політика, вилучення надприбутку тощо); запобігання загрозам, які

виникають внаслідок підвищення відкритості економіко-правового середовища (адаптація міжнародних правових норм до національних умов, використання інструментів тарифного та нетарифного захисту внутрішніх ринків); посилення уваги до механізмів інноваційно-промислової політики; поширення політики сприяння розвитку “людського капіталу” через розвиток галузі знань та інформації і соціальної інфраструктури (освіта, охорона здоров'я, навколишнє середовище) [3, с. 21].

Поняття регіону варіюється залежно від цілей і завдань дослідження або інших цілей, тобто будь-яку територію можна розглядати як регіон відповідно до низки критеріїв, що лежать в основі визначення. Доцільним є розуміти регіон як певну адміністративно-територіальну одиницю у складі держави. Виходячи з цього, можна скористатися визначенням, що його надає Асамблея європейських регіонів: “Регіон – це територіальне утворення, яке сформоване в законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, і яке наділене самоврядуванням”.

За визначенням Європейської Комісії, регіональна конкурентоспроможність – це здатність регіону виробляти такі товари та послуги, які користуються попитом на міжнародних ринках, та водночас забезпечують стабільний і високий рівень прибутків місцевого населення; або (узагальнено) здатність регіону в умовах зовнішньої конкуренції забезпечувати відносно високий рівень прибутків та зайнятості [4].

Сьогодні можна констатувати перетворення національних регіонів на стратегічних гравців світової економічної арени, які паралельно з традиційними суб'єктами міжнародної конкуренції (держави, міжнародні організації, транснаціональні компанії, фізичні особи, регіональні союзи, інтеграційні угруповання) активно інтегруються в систему глобальних конкурентних відносин.

Конкурентоздатність регіону визначається його конкурентними перевагами. Конкурентні переваги регіону – це чинники, що позитивно впливають на конкурентоздатність регіонів країни в процесі її інтеграції до системи зв'язків, які включають забезпеченість регіону чинниками виробництва, ефективну діяльність підприємств, наявність місткого та платоспроможного попиту, комплексу близьких та споріднених галузей, експортно-орієнтованих галузей, передового менеджменту та стратегії компанії, передової структури виробництва, кваліфікованих робітничих кадрів тощо [5, с. 87].

Відомі економісти Кембриджського університету Б.Гардінер, Р.Мартін, П.Тайлер у своєму дослідженні “Конкурентоспроможність, продуктивність та економічне зростання через призму Європейських регіонів” акцентують увагу на моделі “піраміди” конкурентоспроможності регіону (рис. 1).

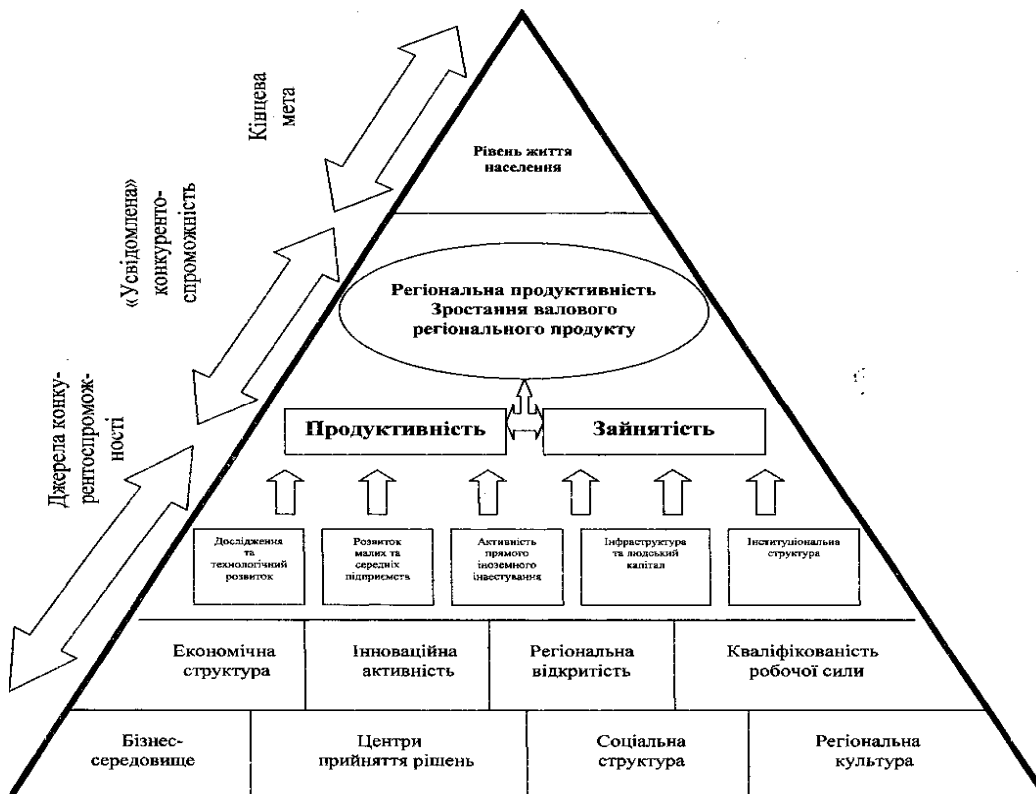

Рис. 1. “Піраміда” конкурентоспроможності регіону

Конкурентоспроможність регіонів характеризується міжрегіональними відмінностями за рівнем інноваційного розвитку, надходженнями прямих іноземних інвестицій, розвитком малого та середнього підприємництва, розвитком інфраструктури, наявністю кваліфікованих кадрів, рівнем продуктивності праці та зайнятості.

Надходження капіталу до того чи іншого регіону визначається його конкурентними можливостями і перспективами їх нарощування. Підприємницький капітал спрямовується в ті регіони і сфери діяльності, де можна розмістити конкурентоспроможні виробництва та організувати прибутковий бізнес.

При оцінюванні конкурентних позицій регіонів враховується рівень економічного розвитку суб'єктів регіональної економіки.

Паралельно з конкурентними можливостями у кожному регіоні є обмеження і негативні чинники. Вони здатні знизити результативність реалізації сприятливих конкурентних можливостей, а також ускладнюють використання соціально-економічного потенціалу в інтересах розвитку ринкових відносин у регіоні. До таких обмежень і негативних чинників можна віднести наступні:

- екстремальні умови виробництва і життєдіяльності населення;
- слабка екологічна вивченість і науково обґрунтована підготовка територія регіону;
- низький рівень виробництва товарів і послуг та недостатній обсяг виробництва продуктів сільського господарства;
- віддаленість від економічно розвинених регіонів країни, відсутність розвинутої транспортної системи;
- низька якість продукції та послуг, що різко знижують їхню конкурентоспроможність;
- високе економічне напруження, що породжує серйозні обмеження в розміщенні та регіональному розвитку продуктивних сил;
- недостатній розвиток виробничої та соціальної інфраструктури як стримуюча обставина для інвестування і створення нових робочих місць.

На сьогоднішній день, Всесвітній економічний форум (ВЕФ) підготував дослідження конкурентоспроможності областей України, в якому містяться певні висновки. Як виявилось, вища конкурентоспроможність не завжди сприяє притоку інвестицій. Так, останні роки країна займала 69-і і 73-і місця з 131 країн, а за 2009 рік опустилася на 82-е місце.

Несподівано високий рівень посідає Закарпатська, Львівська і Хмельницька області при відносно невисокому показнику Донецької, з якою на одному рівні знаходиться Сумська область. Важливо відмітити, що загальним для українських регіонів став негативний чинник політичної нестабільності, який безпосередньо впливає на розвиток бізнесу.

Абсолютним лідером конкурентоспроможності в Україні визнаний Київ, показник якого (4,25 бали) відповідає рівню Хорватії. Трохи відстає Дніпропетровська область (4,24), що випереджає Кіпр.

Високі оцінки західним областям: Закарпаття випереджає за розвитком Туреччину, Хмельницька область – Бразилію, Львівська – на рівні з Росією. Несподівано низькою виявилася конкурентоспроможність Донецької області – її бал 4,07 є середнім по Україні і співпадає з рівнем Сумської області [5].

Гірші показники у Криму (3,99), Полтавській (4,02), Вінницькій (3,98), Херсонській (3,9) і Черкаській областях (3,85). Рівень останньої трохи випереджає Вірменію і поступається Боснії і Герцеговині.

Високі оцінки західних областей можна пояснити макроекономічною стабільністю (Львівська обл.) та ефективністю ринку праці (Закарпаття та Хмельницька обл.).

Незважаючи на високу економічну динаміку та запровадження регіональної політики, конкурентоспроможність України та її регіонів залишається низькою, міжрегіональні диспропорції продовжують поглиблюватися. Про це свідчить динаміка таких економічних показників, як обсяг валового регіонального продукту (ВРП) та частки в ньому експорту, співвідношення експорту/імпорту, залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), а також показників, які характеризують тенденції розвитку трудових ресурсів. Економічна стійкість і конкурентоспроможність окремих регіонів послаблюється низьким рівнем диверсифікації видів економічної діяльності та залежністю економіки регіону від невеликої кількості підприємств, в основному одного-двох.

Важливою складовою конкурентоспроможності національної економіки є інноваційна складова. Проте позиції України попри значний інтелектуальний та науково-технічний потенціал є дуже слабкими: протягом останніх років частка нашої країни на ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється у \$2,5 – 3 трлн, становить приблизно 0,05 – 0,1%. Зрозуміло, що це незадовільні показники і потрібно шукати шляхи їх підвищення, спрямовуючи певні види діяльності у «правильне» русло. Останнім часом підприємства скоротили свої витрати на інноваційну діяльність, що говорить про несприятливі тенденції. Основні скорочення відбулися в Запорізькій та Харківській областях. Що стосується стадій розвитку конкурентоспроможності усіх регіонів України, дані наведені в табл. 1.

З метою здійснення репозиціонування регіонів за рівнем конкурентоспроможності і вибору найбільш ефективної стратегії конкурентної боротьби широко застосовується графічна інтерпретація отриманих результатів.

У процесі розробки стратегій регіонального розвитку виникає потреба групування областей України з метою виявлення подібних областей за рівнем конкурентоспроможності, що дозволить розробляти для кожної групи типові заходи державної політики підвищення конкурентоспроможності регіонів. Здійснене групування найповніше можна представити із застосуванням методів багатомірного порівняльного аналізу (таблиця 2).

Стадії розвитку конкурентоспроможності регіонів України (2009 рік)

Регіон	ВРП на душу населення (грн)	ВРП на душу населення (дол. США)
Регіони, що переходять до орієнтації на інновації		
м. Київ	49 795	9 860
Регіони, орієнтовані на ефективність		
Дніпропетровська обл.	20 868	4 132
Донецька обл.	20 197	3 999
Полтавська обл.	18 500	3 663
Запорізька обл.	18 022	3 569
Харківська обл.	15 645	3 098
Регіони, що переходять до орієнтації на ефективність		
Київська обл.	15 033	2 977
Одеська обл.	13 827	2 738
Луганська обл.	13 628	2 699
Севастополь	12 961	2 567
Миколаївська обл.	12 227	2 421
Львівська обл.	10 915	2 161
АРК	10 574	2 094
Черкаська обл.	10 331	2 046
Сумська обл.	10 249	2 030
Факторно-орієнтовані регіони		
Чернігівська обл.	10 081	1996
Івано-Франківська обл.	10 055	1 991
Волинська обл.	9 711	1923
Рівненська обл.	9 695	1920
Кіровоградська обл.	9 546	1890
Вінницька обл.	9 159	1814
Хмельницька обл.	9 100	1802
Житомирська обл.	8 485	1680
Закарпатська обл.	8 452	1674
Херсонська обл.	8 122	1608
Тернопільська обл.	7 510	1487
Чернівецька обл.	7 369	1459

Джерело: інтерпретовано зі Звіту про конкурентоспроможність України; обмінний курс гривні до долара США – офіційне середньозважене значення за 2009 рік

Характеристика кластерів областей України, згрупованих за показниками регіональної конкурентоспроможності

№ кластера	Області, що є членами кластера	Евклідова відстань до відповідного центру кластера	Характеристика кластера
I.	м. Київ	0	Регіон з найвищим рівнем конкурентоспроможності економіки
II.	Дніпропетровська	75514,67	Області з високим рівнем конкурентоспроможності економіки (центр кластера - Харківська обл.)
	Луганська	32026,53	
	Львівська	16286,19	
	Одеська	32739,16	
	Харківська	0	

№ кластера	Області, що є членами кластера	Евклідова відстань до відповідного центру кластера	Характеристика кластера
	Донецька	41045,04	
III.	АРК	20993,02	Області з середнім рівнем конкурентоспроможності (центр кластера - Київська обл.)
	Вінницька	7858,75	
	Запорізька	12618,23	
	Київська	0	
	Полтавська	22049,73	
IV.	Волинська	16663,66	Області з низьким рівнем конкурентоспроможності (центр кластера - Закарпатська обл.)
	Житомирська	14637,78	
	Закарпатська	0	
	Івано-Франківська	18495,37	
	Кіровоградська	11453,17	
	Миколаївська	3568,04	
	Рівненська	5349,35	
	Сумська	5186,93	
	Тернопільська	8789,96	
	Херсонська	8145,54	
	Хмельницька	18726,47	
	Черкаська	15919,88	
	Чернівецька	30018,91	
	Чернігівська	9402,387	

Івано-Франківський регіон позиціонується як туристично-рекреаційний. З інформації Державної служби туризму і курортів Міністерства культури і туризму України відповідно за 2009 рік у рейтингу регіонів України Івано-Франківська область зайняла:

- I місце за двома показниками: кількість обслуговуваних внутрішніх туристів (501 040 осіб – 26,8 % по Україні) та кількість екскурсантів (521 716 осіб – 27,3% по Україні);

- II місце за кількістю обслугованих туристів ліцензованими туроператорами та турагентами (511 392 осіб – 13,3 % по Україні);

- III місце за сумою відрахованих туроператорами та турагентами платежів до бюджету (23 076,7 тис. грн – 11,7 % по Україні), що в умовах світової економічної кризи є вагомим вкладом у підтримку економіки держави [7].

Але імідж регіону недостатньо позитивний із-за стану доріг. Значними є також проблеми транспортної галузі, зокрема:

- стан доріг та автошляхів загального користування потребує суттєвого покращення;
- низькою є швидкість переміщення вантажів залізницею, недостатньо розвинені авіаційні вантажні перевезення;
- значний рівень зносу основних транспортних засобів;
- незадовільний технічний стан та технічна озброєність багатьох автотранспортних підприємств;
- вуличні затори, особливо в обласному центрі, слаборозвинена система паркування та стоянок автотранспорту;
- недостатній рівень інтегрування транспортних технологій з виробничими, торговельними, складськими, митними технологіями.

Висновок. Таким чином, проведений аналіз дав змогу визначити перспективні напрямки розвитку окремих регіонів через призму розвитку конкурентної інфраструктури із залученням значних обсягів іноземного та вітчизняного капіталу.

Література

1. Портер М. Конкуренція : [учеб. пособие] / Майкл Портер. – М. : Вільямс, 2001.
2. Портер М. Стратегія конкуренції і методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / Майкл Портер. – К. : Основи, 1997. – 451 с.
3. Агафоненко О. Ю. Про необхідність формування системи показників конкурентоспроможності

регіонів / О. Ю. Агафоненко // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 56.

4. http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_en.htm.

5. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Фатхутдинов Р. А. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 312 с.

6. Івано-Франківщина серед регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>.

7. Завітайте в Прикарпаття – завжди будуть раді вам! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=11151>.

Надійшла 13.10.2010

УДК 379.851

Н. САЛЕХ АХМАД, Е. П. ПАВЛЕНКО

Одесский государственный экологический университет

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭКОНОМИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УЩЕРБОВ ОТ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлен анализ базовых методических подходов к оценке экономико-экологических ущербов от туристической деятельности на основе системного подхода и анализа особенностей функционирования охраняемых природных территорий.

The analysis of base methodical approaches to an estimation of economic - ecological damages from tourist activity is submitted of the basis of the system approach and the analysis of features of functioning of protected natural territories.

Ключевые слова: экономико-экологический ущерб, туристическая деятельность.

Введение

Проблема комплексной оценки экономико-экологического ущерба в методологическом и методическом отношениях является одной из важных проблем развития теории и практики природопользования. Экономическое измерение негативных последствий антропогенного воздействия является основополагающей базой для формирования экономических инструментариев природопользования, в частности, в сфере экологического туризма.

Анализ публикаций по теме исследований показывает, что, например, Н.Ф. Реймерс указывает, что ущерб — это фактические или возможные экономические и социальные потери, возникающие в результате каких-то событий или явлений, в том числе изменений природной среды, ее загрязнения [1].

Объектной частью ущерба, таким образом, становится окружающая среда, а ущерб (нанесение ущерба) окружающей человека среде — это эколого-социально-экономически значимое ее искусственное изменение (или значимое лишь с позиций экологии, социальных наук и экономики). Универсальной единицы измерения ущерба окружающей среде не существует. Нижним социальным пределом ущерба окружающей среде служит дискомфорт хотя бы одного человека, препятствующий его нормальной деятельности или нарушающий его покой. Экономически такой же порог — разрушение или препятствие к функционированию хотя бы одного хозяйственно важного объекта (коррозия материалов, снижение прироста растений, уменьшение производительности труда и т. п.). Во всех случаях ущерб рассматривается в пределах обусловленного времени (он может быть не ошутим за короткий период и стать даже катастрофическим за продолжительный срок) [1, с. 154].

По мнению профессора Степанова [2], экономическая оценка от негативного воздействия на природно-ресурсный потенциал в результате того или иного вида хозяйственной деятельности связана с комплексной оценкой структурных составляющих этого ущерба, включающих издержки, затраты и убытки.

Постановка вопроса

Цель работы: анализ базовых методических подходов к оценке экономико-экологических ущербов от туристической деятельности на основе системного подхода и анализа особенностей функционирования охраняемых природных территорий.

Результаты исследований

Причинами ущербов от загрязнения среды, т.е. фактическими и возможными убытками народного хозяйства, связанными с загрязнением жизненной среды жизни (включая прямые и косвенные воздействия, а также дополнительные затраты на ликвидацию отрицательных последствий загрязнения) являются (по Царенко О.М.) [3]: 1) изменения количества и качества природных ресурсов и/или других внешних условий и внутренних процессов и как следствие — уменьшения объемов использования природных факторов и ресурсов в производстве — экологические факторы; 2) ухудшение здоровья физических лиц или условий ведения личного хозяйства при загрязнении окружающей естественной среды или других неблагоприятных изменений его состояния — социальный ущерб; 3) наличие затрат на предотвращение и ликвидацию отрицательных последствий — экономический ущерб.

Ущерб можно классифицировать по секторам народного хозяйства: убытки промышленности (от